

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄДНОСТІ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ В УКРАЇНІ Є НАДЗВИЧАЙНО ВАЖЛИВИМ ЯК ДЛЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ, ТАК І ДЛЯ ВСЬОГО СУСПІЛЬСТВА

Обговоренню цієї актуальної проблеми було приділено чи не найбільше уваги на засіданні круглого столу «Єдність системи судів загальної юрисдикції: теорія та практика», яке відбулося 13 березня 2012 р. у Верховному Суді України з ініціативи газети «Юридическая практика» у рамках проведення Дня юридичної практики.

До участі в заході були запрошені представники вищих, апеляційних, місцевих судів України, народні депутати, правники-науковці, представники міжнародних проєктів, які співпрацюють із судовою системою України, судді Верховного Суду України.

Вітаючи учасників круглого столу, Перший заступник Голови Верховного Суду України **Ярослав Романюк** зауважив, що проведення заходу з означеною проблематикою стане ще одним поштовхом до подальшої активної співпраці між усіма судами України. Адже тільки за умови консолідації зусиль, активної фахової підтримки судів першої інстанції, надання їм методичної допомоги вищими спеціалізованими судами і Верховним Судом України можливе забезпечення єдності судової практики на всій території України.

У цьому сенсі, наголосив у вітальному слові шеф-редактор газети «Юридическая практика» **Рустам Колесник**, головною метою заходу організатори вбачали донесення важливості порушених проблем не лише до юридичної спільноти і суспільства загалом, а й до тих, хто реально, зокрема законодавчо, може позитивно вплинути на їх вирішення.

У рамках програми круглого столу його учасники обговорили складні питання щодо єдності судової системи та загальних принципів забезпечення єдності системи судів загальної юрисдикції.

Заступник Голови Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ **Михайло Вільгушинський**, підкресливши актуальність запропонованої для обговорення теми, зазначив, що судді Вищого спеціалізованого суду підтримують ідею єдності судової системи та розглядають її і в теорії, і в практиці як фундамент для здійснення справедливого і якісного правосуддя.

Промовець висловив подяку колегам із найвищого судового органу держави за готовність у межах своїх повноважень надавати судам загальної юрисдикції теоретичну й методичну допомогу, у той же час зауваживши, що відсутність координації й узгодженості в цих діях призводить до певного дублювання функцій, створює деяке напруження й не сприяє зміцненню єдності в судовій системі. Михайло Вільгушинський також висловив пропозиції щодо вироблення конкретних механізмів співпраці між вищими судами і Верховним Судом України з метою вироблення спільної позиції щодо питань правозастосування.

Заступник Голови Вищого адміністративного суду України **Михайло Цуркан** звернув увагу на те, що система судів є вторинною, похідною від завдань і функцій, які вона виконує. І відсутність, зокрема, ґрунтовного визначення функцій Верховного Суду України, унеможливилює реалізацію ним основного завдання — забезпечення єдності судової практики, як це відбувалося до прийняття Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Тому, на думку заступника Голови ВАСУ, наразі таке забезпечення єдності судової практики має відбуватися через виконання судами рішень Верховного Суду України, які набувають прецедентного характеру, а не через перебирання на себе правотворчих функцій. Виступаючий також зацентрував увагу на тому, що з метою уникнення судової конкуренції у межах різних юрисдикцій потрібно визначити підсудність справ іще на стадії прийняття позову.

На думку голови Апеляційного суду Запорізької області **Віктора Городовенка**, утвердженню єдності судової системи перешкоджає, зокрема, і незавершеність судової реформи, невизначеність чіткої моделі судового устрою нашої держави. На переконання голови суду апеляційної інстанції, закріплення єдності у функціонуванні судової влади на законодавчому рівні вкрай важливе, адже практика неоднакового застосування норм права не сприяє єдності судової системи, негативно позначається на діяльності місцевих суддів. Наприклад, важко оцінити навмисно чи не навмисно суддя припустився помилки, якщо існують два суперечливих рішення вищих судових інстанцій і цю суперечливість не можна усунути.

Зупинившись на проблемах удосконалення законодавства у сфері судоустрою, судочинства та статусу

суддів і шляхах їх вирішення, суддя Верховного Суду України **Василь Гуменюк** наголосив на тому, що для внесення пропозицій щодо такого удосконалення, безперечно, потрібно вивчати судову практику, робити відповідні узагальнення, чітко уявляти, якими саме можуть бути шляхи вправлення виявлених помилок. Чи є наразі такі повноваження у Верховного Суду України? У повному обсязі — ні. Чи готовий законодавець до повернення їх найвищій судовій інстанції? Певною мірою — так, однак, переконаний Василь Гуменюк, багато залежить і від усієї суддівської спільноти, від розуміння нею того, яким має бути Верховний Суд України, аби він міг сприяти якісному здійсненню правосуддя в усіх судах України.

Зміст виступу судді Верховного Суду України **Галини Канигіної**, як і багатьох інших виступаючих, адресувався законотворцям, які, на жаль, не відгукнулися на запрошення взяти участь у роботі круглого столу. Прокоментувавши зміст конкретних норм Кримінально-процесуального кодексу України, суддя Верховного Суду аргументовано довела їх очевидну суперечливість і неузгодженість, а відтак, і величезні труднощі у їх застосуванні під час розгляду кримінальних справ та ухвалення рішень.

Ще однією темою для обговорення під час круглого столу стали роль і місце Верховного Суду України. Перший заступник Голови Суду Ярослав Романюк озвучив тези доповіді Голови Верховного Суду України **Петра Пилипчука**, який із об'єктивних причин не зміг взяти участь у засіданні.

Оцінюючи позиції Верховного Суду України як найвищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції з огляду на реалії сьогодення, Петро Пилипчук, зокрема, зауважив, що конституційне визначення статусу Верховного Суду України означає, що його роль у судовій системі має бути фундаментальною, а рішення та правові позиції — визначальними для розвитку судочинства в країні.

Однак із прийняттям Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суттєво зружено повноваження Верховного Суду України. А деякі норми Закону не повною мірою відповідають європейським стандартам у сфері здійснення правосуддя, про що, зокрема, йдеться у Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи 1755 (2010) від 5 жовтня 2010 р. «Функціонування демократичних інститутів в Україні».

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розгляду справ Верховним Судом України» від 20 жовтня 2011 р. також не відобразив необхідних комплексних змін до законодавства України в частині підвищення статусу та відновлення функцій Верховного Суду України.

Тож, на думку Петра Пилипчука, з метою забезпечення єдності судової практики нагальною потребою є розширення повноважень Верховного Суду України та Пленуму Верховного Суду України. Адже положення статті 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо повноважень пленумів вищих спеціалізованих судів України сприяють формуванню кількох відокремлених одна від одної і замкнених на відповідні вищі спеціалізовані суди різновидів судової практики, у кожному з яких по-різному інтерпретуються і застосовуються одні й ті самі положення законів.

На переконання Голови Верховного Суду України, законодавцю необхідно передбачити і те, що правова позиція, ухвалена Верховним Судом України у повному складі при розгляді конкретної судової справи, є обов'язковою для судів загальної юрисдикції та всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності відповідні норми законодавства.

Актуальним питанням у сфері правосуддя Петро Пилипчук вважає і забезпечення процесуального права безпосереднього звернення із заявою про перегляд судових рішень до Верховного Суду України. У зв'язку з цим Голова Верховного Суду занепокоєний не стільки з приводу процедури допуску вищими судами справ до Верховного Суду України («Є сподівання, що касаційні інстанції цим правом не зловживають»), скільки з приводу доступу громадян до Верховного Суду України. Адже відомо, що до заяви про перегляд судового рішення заявник має надати не тільки копію судового рішення, яке він оскаржує, а й копії тих рішень, в яких матеріальне право застосовано інакше.

На переконання Петра Пилипчука, далеко не всі громадяни мають таку можливість (особи, які перебувають у в'язниці, безпритульні, малозабезпечені, ті, хто не може найняти адвоката, і т. п.). Не всі й адвокати мають навички у відшукуванні таких судових рішень. Рівність усіх перед законом і судом

(зокрема, Верховним) перетворюється, таким чином, лише у декларацію.

Член-кореспондент Національної академії правових наук України, суддя Конституційного Суду України у відставці **Микола Козюбра** критично оцінив у своєму виступі наслідки судово-правової реформи, яка, за його словами, основного гаранта єдності судової системи — Верховний Суд України — позбавила не тільки статусу найвищого судового органу, а й органу правосуддя загалом. «Без часткового повернення Верховному Суду функцій касаційної інстанції важко говорити про забезпечення ним єдності судової практики», — зауважив відомий правник.

«Експеримент, у який кинули судову систему, — зазначила у своєму виступі академік Національної академії правових наук **Наталія Кузнєцова**, — наврод чи можна визнати вдалим». Скептично оцінюючи застосування законодавчої норми про обов'язковість судових рішень Верховного Суду України, Наталія Кузнєцова назвала це право фактичного прецеденту неадекватною компенсацією втрачених повноважень. На думку авторитетного представника юридичної спільноти, у традиціях вітчизняної правової культури за наявності суцільних недоліків та прогалин в українському законодавстві від рішень Верховного Суду України чекають насамперед формування єдиної норми права й єдиного трактування цієї норми.

Свою думку щодо обговорюваної теми висловила адвокат, професор Національної академії внутрішніх справ **Олександра Яновська**. Вона звернула увагу на те, що процедура розгляду питання у вищих судах про допуск справи до Верховного Суду України відбувається без присутності учасників судового процесу в цій справі, що може викликати сумнів у справедливості прийнятого рішення. Також, на її переконання, на посаду судді мають претендувати фахівці набагато старшого віку, ніж зараз, люди зі значно більшим життєвим і професійним досвідом.

Аналізуючи проблеми забезпечення Верховним Судом України однакового застосування судами норм матеріального права, заступник Голови Верховного Суду України — секретар Судової палати у господарських справах **Валентин Барбара**, звернув увагу на те, що фактично при перегляді судових рішень господарських судів України Верховний Суд України компетентний реагувати винятково на порушення під час розгляду господарських справ

тільки касаційним судом і встановлювати або спростовувати при цьому лише неоднаковість застосування норм матеріального права.

Така легально обмежена компетенція найвищого судового органу у системі судів загальної юрисдикції призводить до того, що справи, які не розглядалися, приміром, Вищим господарським судом України, залишаються поза межами правового реагування найвищої судової інстанції. Крім того, наголосив Валентин Барбара, Верховний Суд України позбавлений можливості виправляти помилки місцевих та апеляційних судів.

Водночас, зауважив у своєму виступі заступник Голови Верховного Суду України — секретар Судової палати в адміністративних справах **Віктор Кривенко**, саме суди першої інстанції, які фактично є головними судовими органами в країні, оскільки розглядають справи по суті, найбільше потребують кваліфікованої допомоги. Тож основним завданням вищих судових установ і Верховного Суду України має стати забезпечення суддів нижчих інстанцій необхідним інструментарієм для здійснення ними якісного правосуддя, правильного застосування чинного законодавства й уникнення судових помилок. Адже той факт, що в апеляційній й касаційній інстанції надходять тисячі справ із клопотанням про перегляд рішень місцевих судів, і часто ці рішення скасовуються, зокрема і через неправильне застосування норм матеріального чи процесуального права, свідчить про нагальність забезпечення в країні єдності судової практики.

Проте через позбавлення Верховного Суду України відповідних повноважень забезпечити виконання цього важливого завдання неможливо, наголосив Віктор Кривенко.

Заступник Голови Верховного Суду України — секретар судової палати у цивільних справах **Анатолій Ярема** у свою чергу також зазначив, що роль і місце Верховного Суду України в системі судів загальної юрисдикції вимагають, аби в його арсеналі були дієві інструменти, з допомогою яких можна було б оперативно й ефективно впливати на правозастосовну діяльність судів з метою забезпечення однакового застосування ними законодавства. Однак на даний час набір таких інструментів є недостатнім.

Однією з причин такого стану, підкреслив А. Ярема, є те, що відповідно до чинного Закону України «Про су-

доустрій і статус суддів» Верховний Суд України позбавлено повноважень надавати судам роз'яснення з питань застосування законодавства, зокрема через постанови Пленуму Верховного Суду України, а також визнавати не чинними роз'яснення пленуму вищого спеціалізованого суду. «Такі повноваження, безумовно, необхідно повернути», — наголосив промовець.

На його думку, необхідно розширити повноваження Верховного Суду України і щодо перегляду справ із підстав неоднакового застосування судами касаційної інстанції однієї й тієї самої норми процесуального права. Адже позбавлений таких повноважень, Верховний Суд нерідко вимушений відмовляти у розгляді справ з очевидними процесуальними порушеннями, а значить право громадян на розгляд і оскарження судового рішення забезпечується в Україні далеко не в повному обсязі, переконаний Анатолій Ярема.

На важливості надання методичної допомоги судам нижчого рівня зупинився і виконуючий обов'язки голови Апеляційного суду Харківської області **Володимир Чижиченко**. Він, зокрема, зазначив, що у його колег не виникає питання, чи доцільно повертати Верховному Суду України повноваження з надання такої допомоги. Безумовно, доцільно. Найвища судова інстанція має бути, як їй і належить за статусом та фаховим рівнем, тим визнаним арбітром, яким вона була завжди.

Учасникам круглого столу також було запропоновано висловити думку щодо шляхів удосконалення організації діяльності судової системи. Своє бачення щодо вирішення складних питань у цій сфері (фінансове та кадрове забезпечення судових установ, створення необхідних умов безпеки у судах першої інстанції при розгляді кримінальних справ, введення в систему судочинства проекту «Електронний суд» і, зокрема, запровадження відеоконференцв'язку під час судових засідань тощо) виклали Голова Державної судової адміністрації України **Руслан Кирилюк**, голова Апеляційного суду м. Києва **Антон Чернушенко**, голова Дніпровського районного суду м. Києва **Володимир Хіміч**.

У роботі круглого столу взяли участь і виступили голова ради суддів загальних судів **Павло Гвоздик**, член ради суддів господарських судів **Володимир Погребняк**, член ради суддів адміністративних судів **Андрій Волков**.

Підсумовуючи обговорення, що відбулося, Перший заступник Голови Верховного Суду України Ярослав Романюк зазначив, що воно, безперечно, було конструктивним та корисним, і по-

дякував його учасникам за чітке бачення шляхів виходу із ситуації, що склалася.

Напрацювання, які стали результатом круглого столу, — пропозиції, адресовані суб'єктам законодавчої іні-

ціативи для внесення необхідних змін у чинне законодавство у сфері правосуддя, — без сумніву, потрібні всім: і суддям, і суспільству загалом, вважають учасники зібрання.